

Laimutis BILKIS

DĖL LIETUVIŲ UPĖVARDŽIO *Pamalgebala* KILMĖS

Lietuvių hidronimikoje nemaža atvejų, kai ežero ar upės vardo kilmės aiškinimą apsunkina autentiškumo problema. Vienas tokių galėtų būti upėvardis *Pamalgebala*.

Šios Biržų r. Vabalniūko apylinkėse esančios upės vardo kilmę yra bandęs aiškinti A. V a n a g a s (LHEŽ 243): abejodamas tik iš raštų žinomos lyties autentiškumu, laiko ją priešdėlio *pa-* vediniu iš **Malgebala*, kuri atsiradusi iš **Malg-ia-balė* arba iš **Maig-ia-balė*.

Taigi matyti, jog kalbamosios lyties autentiškumas ir kilmė nėra visai aiški, tad ir siūloma etimologija kelia šiek tiek abejonių, visų pirma, dėl to, jog tiek **Malgebala* resp. **Malgiabalė*, tiek **Maigiabalė* tėra rekonstruotos, tų vietų vardyno nepaliudytos lytys. Todėl minėtos priežastys ir ypač kai kurie aptarsimi lietuvių toponimijos duomenys leidžia kitaip aiškinti lyties *Pamalgebala* atsiradimą.

Lietuvių kalbos instituto Vardyno skyriuje saugomoje K. Būgos tikrinių žodžių kartotekoje yra iš Vabalninko parapijos Lebeniškių k. užrašytas balos vardas *Pamargiabalala* (= b. k. *Pamargiabalė*). Toks pat helonimas užfiksuotas ir 1987 m. Vabalninko ap. Mūimelio k.: *Pamaŗgiabalė*. Tai neabejotinai yra to paties objekto (balos) vardas, kadangi nurodyti kaimai – greta vienas kito. Upės *Pamalgebala* ištakos, geografo duomenimis¹, taip pat turėtų būti netoli Lebeniškių ir Mūimelio kaimų, tad, manytina, šis sutapimas nėra atsitiktinis. Tokiu atveju upėvardžio lytis *Pamalgebala* būtų neautentiška, atsiradusi iš balos vardo dial. *Pamaŗgiabalala* resp. *Pamaŗgiabalė*. Atveju, kai upės ar ežero vardas kildintinas iš sudurtinio balovardžio ar kitokio vietovardžio su antruoju sandu *-bal-*, lietuvių hidronimijoje gana gausu, pvz.: *Īlgabalė* up. Mrk² < *Īlgabalė* b., *Júodbalis* up. Dt < *Júodbalis* b., *Klampābalė* up. Jsv < *Klampābalis* pv., *Kūgiābalis* up. Pn < *Kūgiābalis* gn., sln., *Meškūbalė* up. Brž < *Meškūbalė* b., *Mišėikbalis* up. Pš < *Mišėikbalis* b., lm., *Vėlniabalė* ež. Vžns < *Vėlniabalė* b., *Vėlniobalė* up. Mšk < *Velniobalė* mš. ir pan. (LHEŽ 129, 138, 159, 169, 212, 218, 371 ir kt.).

¹ M. Lasinskas, J. Macevičius, J. Jablonskis, Lietuvos TSR upių kadastras, I, Vilnius, 1959, 136, žemėl. nr. 13; Lietuvos TSR rajonų hidrografinės schemos, 1968, žemėl. nr. 4.

² Vartojami LKŽ I pateikti gyvenamųjų vietų vardų sutrumpinimai.

Žinoma, *r* virtimą į *l* kaip nors dėsningai paaiškinti sunku. Galbūt tai yra sporadiškas tolimosios asimiliacijos padarinys: *Pamalgebala* ← **Pamalgiabala* ← *Pamargiabila* < dial. *Pamaŗgiabala* b., nors tuo galima abejoti, nes apeliatyvinėje leksikoje tokios asimiliacijos (*r...l* → *l...l*) pavyzdžių lyg ir nėra užfiksuotų. Tiesa, kitokių *r – l* sąveikos fonetinių reiškinų tarmėse, beje, ir Biržų krašte, pasitaiko – pvz., disimiliacija: *aladròmas* Pl „aerodromas“, *almìderis* Krs, Brž „triukšmas, sujudimas“ (iš *armìderis*), *barbolà* Sk „boružė, dievo karvytė“ (iš *barborà*) ir pan. (Z. Z i n k e v i č i u s LD 172); tolimoji metatezė: *lātarankis* Krs, Kp, Pnm „ratalankis“, *valnarėžis* Škn „varnalėša“, *kārvaltas* Brž iš *kalvarātas* „ratelis verpti; prietaisas rąstams kelti ir kt.“ ir pan. (ten pat, 176). Be to, reikia nepamiršti, kad vietovardžiuose gali būti apeliatyvinei leksikai nebūdingų garsų fonetinės sąveikos atvejų – plg. kad ir tokį disimiliacijos pavyzdį: *Mirtykl-ukė* b. Al < **Mirkykl-ukė* < *Mirkykla* b.: *k...k* → *t...k*.

Antra vertus, turint omenyje faktą, jog *Pamalgebala* mūsų vardyne žinoma tik iš raštų, autentiškos lyties *Pamaŗgiabala* resp. *Pamaŗgiabalė* iškreipimas visiškai įmanomas dėl netikslaus užrašymo, perrašos ar pan. Toks atvejis lietuvių hidronimijoje nebūtų vienintelis: pvz., *Ažylaitė* up. Krk (Ažytės kairysis intakas) laikytina toponiminės mažybės hidronimu, t. y. priesagos *-aitė* vediniu iš upėvardžio *Ažytė*. *Ažylaitė* – tik iš raštų žinoma lytis, todėl *ažyl-* greičiausiai yra raštų iškreiptas variantas iš *ažyt-* (A. V a n a g a s LHD 77). Panašiai galėjo atsirasti upėvardis *Kintāl-upis* up. Krkn, kurį A. Vanagas mano esant atsiradusį iš **Kintarupis* : *kintaras* „skendenis (Utricularia)“ (LHEŽ 157). Šie pavyzdžiai gana įtikinamai rodo, jog hidroniminis resp. toponiminis kontekstas gali būti raktas tik iš raštų žinomų vandenvardžių kilmei nustatyti.

Tiesa, autentiškai upėvardžio *Pamalgebala* lyčiai nustatyti labai praverstų istorijos šaltinių duomenys, tačiau bent kol kas nėra aptikto nė vieno jo užrašymo atvejo, tad, galimas dalykas, ši lytis yra gana vėlyva. Šiaip ar taip, nors ir hipotetiškas, lyties *Pamalgebala* kildinimas iš balovardžio dial. *Pamaŗgiabala* resp. *Pamaŗgiabalė* neiškrinta iš hidroniminio konteksto ir yra visiškai įmanomas.

SUTRUMPINIMAI

b. – bala

ež. – ežeras

gn. – ganykla

lm. – loma

pv. – pieva

sln. – slėnis

mš. – miškas

up. – upė

ZUR HERKUNFT DES LITAUISCHEN FLUSSNAMENS *Pamalgebala*

Zusammenfassung

Die Herkunft des litauischen Flußnamens *Pamalgebala* ist unklar. Es wurde die Meinung geäußert, daß er ein präfigiertes Derivat aus den Formen **Malgebala*, **Malgiabalė*, **Maigiabalė* sein könnte. Aber auf Grund von Angaben der litauischen Toponymie kann man behaupten, daß die Form *Pamalgebala* unauthentisch ist und vom Sumpfnamen *Pamaŗgiabala* abstammt.